

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Кадук С.В.

НАУКОВІ І ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ НАТУРНИХ КОЛЕКЦІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Систему криміналістично-довідкових колекцій складають дві групи: колекції об'єктів в природі (натурні колекції) і колекції об'єктів, що містять інформацію, отриману в результаті відповідної обробки натурних об'єктів (малюнки, відтиски, відбитки, моделі, зліпки, ксерокопії, фотознімки, відеозаписи, фонограми тощо) – так звані модельні (фактографічні) колекції.

Колекції першої групи – це зібрання первинних джерел інформації, другої групи – відповідно, до вторинних джерел інформації або, як вони названі в теорії інформаційного пошуку, до фактографічного матеріалу.

Виділяють такі основні властивості натурних об'єктів: а) відносну стійкість у часі, тобто здатність у межах певного періоду зберігати істотні для встановлення групової належності ознаки; б) рефлексивність (наочність), тобто здатність об'єкта фіксувати свої властивості у відображеннях, доступних для вивчення. [1].

У чому перевага використання саме натурних, а не модельних (фактографічних) колекцій (принаймні щодо їх використання в судово-експертній діяльності)?

Фактографічні матеріали не можуть охопити всі відомості про досліджуваний об'єкт, необхідність щодо яких може виникнути в процесі експертного дослідження.

Експертові потрібні не тільки відомості про властивості досліджуваного об'єкта. У багатьох випадках йому необхідно ще й перевірити варіантність цих властивостей (ознак) у різних умовах взаємодії, які він відтворює, маніпулюючи з об'єктом у процесі

проведення експериментів. Окрім цього, експертна діяльність полягає не тільки у використанні ознак (властивостей), які можуть бути формалізовані й описані, але й у використанні зв'язків (відносин) цих властивостей. Такі зв'язки зазвичай бути виокремлені лише за безпосереднього вивчення предмету.

Необхідність накопичення об'єктів-оригіналів обумовлена ще й тим, що відображена ознака об'єкта відрізняється від оригіналу за властивостями відображеного об'єкта і умовами (механізмом) відображення (тривимірні об'єкти на знімку відображаються в двовірному зображенні; папілярний візерунок сліду передається спотворено, з втратою або доповненням деталей малюнка; різні характеристики елементів ріжучої частини інструменту відтворюються в сліді неповно або спотворено).

Які ж об'єкти можуть слугувати формуванню натурних колекцій?

Відомо, що об'єкт судової експертизи – це матеріальний об'єкт, що містить інформацію, необхідну для вирішення експертного завдання (зазвичай, це відображення людей і тварин, предметів, механізмів і агрегатів, речовин, матеріалів та виробів, документів й поліграфічної продукції, рідин та виділень людського організму, частин тіла людини, трупів, різноманітних об'єктів рослинного й тваринного походження тощо).

До об'єктів натурних колекцій, як було зазначено, не можуть бути віднесені об'єкти, властивості яких не є стійкими до часу. Свійка зовнішня будова об'єктів є одним з головних видів джерел інформації в процесі пізнання матеріальних предметів взагалі і криміналістичної ідентифікації зокрема. Крім того, через неможливість накопичення всіх об'єктів певної групи, колекції формуються, зазвичай, з однорідних об'єктів або об'єктів, об'єднаних спільністю експертних завдань.[2].

Які об'єкти варто вважати однорідними?

Однорідні – які належать до того ж роду, племені, розряду, мають однакові риси, ознаки, склад, однакові властивості в усіх їх частинах. У криміналістиці під однорідними розуміють об'єкти, які попри всі відмінності мають один і той же набір ознак групо-

вої властивості. Проте поняття групи у встановленні належності до неї об'єкта може бути сформовано й за випадковими ознаками.

Науковою основою використання натурних колекцій, крім загальних положень вчення про криміналістичну реєстрацію, що відносяться до всіх видів обліків, є положення теорії ідентифікації і встановлення групової належності, положення криміналістичного вчення про ознаки, за якими проводиться визначення групової (родової) належності.

Встановлення групової належності – це віднесення одного або декількох об'єктів, пов'язаних з подією, що розслідується, до певної групи предметів (речовин).

Поняття групової належності передбачає наявність у досліджуваного об'єкта такої сукупності ознак, на підставі якої він може бути віднесений до певного виду предметів (речовин). Поняттям групової належності охоплюється і однорідність декількох об'єктів, властивості яких підлягають майбутньому дослідженню.

З поняттями “ідентифікація”, “групофікація”, “класифікація” пов'язано питання завдань криміналістичних експертиз. Як відомо, виділяються три види таких завдань: ідентифікаційні, класифікаційні та діагностичні завдання.

Загальновідомо, що класифікація можлива тільки відносно об'єкта, який досліджується в природі, коли є підстави віднести його до певного класу. Групова належність встановлюється як щодо самого об'єкта, так і за його відображенням. За умов класифікаційного дослідження повинен вивчатися безпосередньо сам об'єкт, як носій всієї сукупності властивостей, а визначення групової належності об'єкта може проводитися і за його відображенням. [3]

Діагностичні експертні завдання вирішуються в межах різних класів і видів судових експертиз.

Загальне завдання криміналістичної діагностики полягає у встановленні (визначенні, розкритті) об'єктивної істини шляхом вивчення й пояснення явища, тобто пізнання його причини, умов

виникнення, з'ясування його спеціальних рис і властивих йому взаємозв'язків ознак (властивостей).

До завдань діагностичних досліджень переважно відносять: визначення властивостей і станів об'єкта (явища, події); з'ясування обставин того, що відбулося; виявлення причинного зв'язку між відомими фактами; встановлення групової належності.

Діагностувальними об'єктами для порівняння можуть виступати матеріальні об'єкти (зразки з колекції, фотознімки).

Абсолютно самостійне значення матимуть результати тих криміналістичних експертиз, зміст яких обмежується встановленням групової належності. За допомогою такого виду експертиз можна визначити: за стріляними кулями й гільзами – зразок патрона і систему вогнепальної зброї, з якої вчинений постріл; за слідами зламу – тип застосованого злочинцями знаряддя зламу або інструменту; за слідами протектора коліс – модель шини, тип і марку автомашини.

З процесами ідентифікації і встановлення групової належності пов'язана проблема виявлення так званого джерела походження досліджуваних об'єктів.

Джерело походження може бути як об'єктом ідентифікації (під час встановлення належності двох і більше об'єктів до однієї групи (маси), так і об'єктом встановлення групової належності. У цьому випадку під джерелом походження необхідно розглядати підприємство-виробник або місце переробки. Такі дослідження проводяться достатньо часто відносно, так званої, продукції масового виробництва (цвяхи, гудзики, вироби кабельної промисловості тощо). У процесі аналізу можуть бути використані об'єкти натурних колекцій. [4].

Встановлення джерела походження зводиться до конкретнішого визначення роду, виду або групи. Це – один із варіантів групування під час визначення групової належності.

Дослідження, що проводяться експертом під час встановлення однорідності й загального джерела походження, методично не відрізняються. Різні лише форми кінцевих результатів та кількість інформації, узагальненої у висновках. Оскільки встановлюється

загальне джерело походження і експерт, оперує більшим об'ємом ознак, ніж за звичайного встановлення групової належності, тому його висновок стає більш достовірним.

Отже, виявлення загального джерела походження об'єктів є, за своєю суттю, дослідженням групової належності, висновок про яку може бути виражений у формі належності об'єктів до загального джерела їх походження. Тому загальне джерело походження є однією з форм висновків встановлення групової належності.

Тому в довідниках, навчальних посібниках, методичних рекомендаціях доцільно виділяти в одну групу питання, які можуть бути вирішені безпосередньо з використанням довідково-допоміжних обліків. Це дозволить уникнути некоректного використання терміну «встановлення групової належності» і під час розгляду його в групі ідентифікаційних або діагностичних питань. По-друге, це дозволить наочно продемонструвати можливості в експертній й слідчій практиці довідково-допоміжних обліків у цілому і натурних колекцій зокрема.

А тепер щодо процесуальних аспектів використання натурних колекцій в розслідуванні злочинів та щодо доказового значення інформації, отриманої з обліків системи криміналістичної реєстрації.

Практичне використання криміналістично-довідкових колекцій під час розслідування злочинів повинно здійснюватися відповідно до принципів кримінального процесу і його норм. Тому першочергового значення набуває вирішення питання про допустимість використання експертом натурних колекцій. Питання про процесуальні підстави використання натурних колекцій важливе, хоча в науковій літературі майже не розглядається.[5].

Предмети з натурних колекцій у процесуальному сенсі не можуть бути віднесені до різновидів звичайних зразків для порівняльного дослідження, наданих слідчим. На неприпустимість ототожнення понять зразків (об'єктів), узятих з колекції, зі зразками, наданими слідчим для порівняльного дослідження, неодноразово вказувалося в науковій літературі.

Питання процесуальної природи зразків для порівняльного дослідження досить детально і водночас неоднозначно висвітлено в юридичній літературі. Одні вчені вважають їх самостійним видом доказів, а інші ж трактують як різновид речових доказів.

Р. С. Белкін і З. М. Соколовський вважають, що зразки для порівняльного дослідження не мають самостійного доказового значення. О. О. Ейсман визначає їх як похідні докази. Т. В. Варфоломєєва, І. В. Горбачов і Ю. К. Орлов називають їх похідними речовими доказами. А. І. Ф. Крилов і М. О. Селівановь відносять зразки для порівняльного дослідження до допоміжних технічних засобів.

Очевидно, можна погодитися з тими авторами, які зазначають похідний, допоміжний характер зразків для порівняльного дослідження. Так зразки, надані слідчим експертові для порівняльного дослідження, як і речові докази, є засобами встановлення події злочину, але в них інша гносеологічна природа. На відміну від речових доказів, вони не пов'язані з подією, що розслідується, а можуть існувати до настання події злочину (вільні зразки), або ж бути отримані після цього (експериментальні зразки).

Однак безпідставно заперечувати певну їх дотичність до події, яка досліджується. Адже відомо, що зразки для порівняльного дослідження формуються під впливом тих же чинників (особи або об'єкта), що і речовий доказ. Вони можуть бути пов'язані з подією злочину через спільне з речовими доказами джерело походження. Саме тому ці зразки пов'язані з подією злочину «опосередковано, через іншу, аналогічну йому подію».

Встановлення експертом того факту, що зразки для порівняльного дослідження походять від тієї ж особи або об'єкта, що і речовий доказ, дозволяє слідству конкретизувати подію, яка зумовлена виникненням речового доказу, довести факт походження останнього від певного об'єкта (наприклад, факт походження виявленого на місці події сліду від конкретного взуття).

Зразки для порівняльного дослідження формуються способом, аналогічним способу формування речового доказу. Процес утворення цих зразків моделює, відтворює процес утворення ре-

чового доказу. Це дає можливість, вивчивши механізм формування зразків, визначити механізм утворення речового доказу.

Отже, можна стверджувати, що між речовим доказом і зразками для порівняльного дослідження є відповідний зв'язок.

Пізнавальна сутність зразків для порівняльного дослідження полягає в тому, що вони здатні бути носіями інформації про джерело, яке зумовило виникнення речового доказу в механізмі утворення останнього.

Зразки ж із натурних колекцій судово-експертної установи ні безпосередньо, ні опосередковано не пов'язані з подією злочину. Вони формуються не в результаті події злочину і не під дією об'єкта, що породив речовий доказ, а накопичуються впродовж років з урахуванням потреб, які виникають в процесі розслідування і розгляду судових справ. Створенню таких колекцій передуює узагальнення досвіду слідчої, судової та експертної практики і теоретичне його осмислення. [6, с. 65].

Формування натурних колекцій вимагає великої наукової і організаційної роботи: з'ясування потреб експертів та слідчих в колекціях; визначення призначення колекції (експертних підзавдань, які повинні вирішуватися з її допомогою); встановлення множини об'єктів, із яких повинна проводитися вибірка потрібних зразків; аналіз і класифікація властивостей об'єктів, якими має бути наповнена відповідна колекція; визначення об'єму колекції; розробка її структури; напрацювання методики пошуку та системи кодування зразків і, зрештою, збирання й розміщення зразків.

1. Бірюков В.В. Доказове значення інформації, отриманої з криміналістичних та інших інформаційних систем / В.В.Бірюков [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Бірюков В.В. Сучасні інформаційні системи підрозділів експертно-криміналістичної служби МВС / В.В.Бірюков [Електронний ресурс.] – Режим доступу до документа: <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Бірюков В.В. Облікова інформація в розслідуванні. Загальна структура та класифікація інформаційних систем/ В. В. Бірюков [Електронний ресурс.] - Режим доступу до документа <http://www.nbuv.gov.ua/>

4. Волкова А.Е. Використання інформаційно-довідкових обліків при проведеному слідчих дій / А.Е.Волкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа :<http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Довідково-допоміжні обліки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:<http://pravodot.com/>
6. Криминалистические учеты / сост. Э.А.Разумов. - К. : РИО МВД Украины, 1991. – 244 с.
7. Пряхіна Є.В. Криміналістика: навчальний посібник /Є.В.Пряхіна. – Львів.: ЛьвДУВС, 2010. – 540 с.

Кадук С.В. Наукові і правові основи формування й використання натурних колекцій у розслідуванні злочинів.

Формування натурних колекцій вимагає великої наукової і організаційної роботи: з'ясування потреб експертів та слідчих в колекціях; визначення призначення колекції (експертних підзавдань, які повинні вирішуватися з її допомогою); встановлення множини об'єктів, із яких повинна проводитися вибірка потрібних зразків; аналіз і класифікація властивостей об'єктів, якими має бути наповнена відповідна колекція; визначення об'єму колекції; розробка її структури; напрацювання методики пошуку та системи кодування зразків і, зрештою, збирання й розміщення зразків.

Ключові слова: криміналістично-довідкові колекції, натурні колекції, фактографічні матеріали.

Кадук С.В. Научные и правовые основы формирования и использования натурных коллекций в расследовании преступлений.

Формирование натурных коллекций требует большой научной и организационной работы : выяснение потребностей экспертов и следователей в коллекциях , определения назначения коллекции (экспертных подзадач , которые должны решаться с ее помощью) , установление множества объектов , из которых должен проводиться выбор нужных образцов , анализ и классификация свойств объектов , которыми должна быть наполнена соответствующая коллекция , определение объема коллекции , разработка ее структуры; наработки методики поиска и системы кодирования образцов и , наконец , сбор и размещение образцов.

Ключевые слова: криминалистическо-справочные коллекции, натурные коллекции, фактографические материалы.

Kaduk S.V. Scientific and legal basis for the formation and use of field collections in the investigation of crimes.

Formation of field collections requires a great deal of scientific and organizational work: finding out the needs of experts and investigators in collections, identification purpose collection (expert subtasks that must be addressed with it) , establishing a set of objects from which the sample should be required samples , analysis classification and properties of objects that should be filled with the appropriate collection , identifying volume collection , the development of its structure , methods of working

hours of search and coding system designs , and eventually collecting and placing the samples.

Keywords: criminalistics-certificate collections, model collections, faktografichni materials.

Микитин Ю.І., Реєнт О.О.

РЕКОМЕНДАЦІЯ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ «ПРО МЕДІАЦІЮ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ» ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

УДК 343.137

Постановка проблеми. Дотримання чітких зобов'язання та необхідність досягнення демократичних стандартів шляхом реформування національного законодавства, в тому числі й у сфері кримінального судочинства, одна із важливих передумов європейського розвитку України. Незважаючи на прийняття нового КПК України, реформований кримінальний процес враховує далеко не усі вимоги міжнародних і європейських правових актів. Зокрема, це стосується впровадження відновного правосуддя, медіації. Інститут угод про примирення не в повній мірі відображає відновний підходу. Для всебічного вивчення і аналізу основних вимог, що стоять перед Україною у цій сфері доцільним є дослідження комплексного європейського правового у сфері відновного правосуддя, медіації – Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про медіацію у кримінальних справах» № R(99)19 від 15 вересня 1999 р.

Метою статті є аналіз Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про медіацію у кримінальних справах» № R(99)19 від 15 вересня 1999 р. як основи регулювання відновного правосуддя, медіації.

Ступінь наукової розробки проблеми. Окремі питання даної проблеми досліджували В. В. Землянська, В. Д. Каневська, В. Т.